

NYTT KRING LINCOLN

LITTERATUREN kring Abraham Lincoln och inbördeskriget har under de senaste åren varit utomordentligt rik. Jämte en rad specialundersökningar — t. ex. om Lincolns militärpolitik, om hans förhållande till pressen, om skilda sidor av hans utrikespolitik — har kommit nya populära biografier och några försök att på grundval av omfattande forskning ge helhetsbilder av inbördeskrigets bakgrund och Lincolns utveckling och insatser. Intresset har i hög grad stimulerats av att Lincolns privata papper sedan sommaren 1947 är tillgängliga (om samlingens öden och innehåll berättar David C. Mearns i *The Lincoln Papers*). Men också världskrisen efter det andra världskriget har varit en egelse. Man ser paralleller mellan Amerikas splittring för hundra år sedan och världens splittring nu. Man ser i Lincoln förkunnaren av demokratins ideal och av Amerika som bären framför andra, nationellt och internationellt, av detta ideal. Lincoln betraktas som en inkarnation av det bästa i folkstyrelsen, som den moraliske statsmannen i historien framför alla andra; många tusen amerikaner ser i hans gestalt — inte utan influenser från Jesuslegenden — en garanti för att godheten kan förenas med makt och slutlig seger.

Bland de mindre, för en stor allmänhet avsedda biografierna har lord Chambruns under årtionden varit den ojämförligt bästa. Nu är detta briljanta lilla arbete i viktiga delar föräldrat. Den bästa nya enbandsbiografien är författad av Benjamin P. Thomas (Alfred A. Knopf, 5,75 dollar). Det är en skildring på 500 sidor, utformad med en märklig precision och finess. Thomas stannar mer än andra vid det själviska, opportunistiska, stundom tarvliga hos den unge Lincoln och söker visa hur denne småningom — under misslyckanden, lidande och självrannsakan — blev den Lincoln som en legend kunnat byggas på; denna utveckling kommer kanske bättre fram hos Thomas än i något av de stora verken. "Grovt, listig och fintlig i yngre år, hade den man som ledde nationen till seger blivit stark, fördragsam och vis."

En ung fransman, markis Adolphe de Chambrun, vistades i Washington under våren 1865 och fick genom sin rang och sin älskvardhet tillträde till de ledande kretsarna; hans brev till hustrun, som först nu upptäckts och utgivits (*Impressions of Lincoln and the Civil War*, Random House, 2,75 dollar), ger inblickar i stäm-

ningar och förhållanden vid inbördeskrigets slut. Lincoln, som några år tidigare ofta av utländska besökare (t. ex. lord Hartington) beskrivits som klunsig och enfaldig, framstår i Chambruns brev som den segrande, av alla beundrade statsmannen. Bland de många erinringarna av Lincoln, som Chambrun ofta träffade, är en som tecknar den berömda växlingen mellan uppsluppenhet och melankoli. "Efter någon tid med Lincoln fick man ett djupt intryck av bitter sorg. Likväl var han ytterligt skämtsam, ständigt med ett drag av ironi i kvickheten. Han skratade gärna åt vad andra sade och åt sina egna inlägg. Sedan kunde han plötsligt dra sig tillbaka inom sig själv och sluta ögonen, medan ansiktet uttryckte en lika svårbeskrivlig som djup melankoli. Efter några ögonblick skakade han genom en ansträngning av sig denna mystiska tyngd och blev åter vänlig och öppen. Under en kväll har jag räknat till mer än tjugi sådana växlingar."

Bland de nya böckerna om Lincolns militärpolitik har den mest inträngande skrivits av T. Harry Williams: *Lincoln and His Generals* (Alfred A. Knopf, 4 dollar). Att sköta posten som ansvarig försvarsledare — formellt överbefälhavare — under inbördeskriget var en av Lincolns svåraste uppgifter. Framför allt gällde det att utse kompetenta generaler; gång på gång fann Lincoln att viktiga befäl kommit i orätta händer, och han måste degradera eller avskeda och göra nya experiment. Inte utan skäl har man ämfört förbrukningen av generaler i Nordstatsarmén med avsättningarna och avrättningarna av misslyckade fältherrar under franska revolutionens krig. Först då Grant blev chef nåddes en lösning på vars riktighet Lincoln aldrig tvivlade. Men enligt Williams visade Lincoln även allt större förståelse för de strategiska problemen, och de väldiga omfättningsmanövrer med vilka kriget fördes till slut utformades under presidentens medverkan. Arbetet ger även många vittnesöord om Lincolns förmåga att behandla folk. I det längsta stödde och uppmuntrade han de utsedda militära cheferna; flera gånger hände det att han efter påtagliga missgrepp från deras sida skrev irriterade brev, som emellertid vid

närmare eftertanke lades åt sidan för att nära ett århundrade senare påträffas i arkiven.

*

Den främsta prestationen i de senare årens Lincolnforskning är emellertid professor J. G. Randall's stora biografi, som nu med sin tredje del (*Lincoln The President, Midstream*, Dodd, Mead and Company, 7,50 dollar) hunnit fram till slutet av år 1863. Många kritiker sätter detta arbete vid sidan av Sandburgs, och det byggs utan tvivel på ett lika omfattande och med större svoring och skolning använt material. Hela framställningen uppbyggs av en beundran för Lincoln som alltför ofta tar sig uttryck i ursäktande eller lovprisande reflexioner — det är något konventionellt och en aning pedantiskt över Randall — men källkritiken och detaljanalysen har fått det högsta beröm, och på lekmannen gör boken ett överväldigande intryck av soliditet och kringsyntet. Beskrivningen av de många skiftande faktorer som ledde till Lincolns överraskande nominering vid det republikanska konventet 1860 är en av höjdpunkterna. En annan, på ett mindre väsentligt plan, är skildringen av talet vid gravarna i Gettysburg år 1863. Lincoln blev sent inbjuden att hålla talet, han framstod som andre man vid sidan av den berömda retorn Everett, vars tal varade två timmar mot Lincolns två minuter. Bland åhörare och läsare var man tveksam, och åtskilliga såg i talet ett nytt bevis på Lincolns rustika obetydlighet, Lincoln själv trodde snarast att han hade blamerat sig. Nu får varje barn lära sig att dessa ord hör till pärlorna i amerikansk litteratur och är det mest koncentrerade uttrycket för amerikansk åskådning.

*

Ur mig ovärdiga och okända en dallring av odödlig musik: "Med illvilja mot ingen, med kärlek mot alla."

Ur mig miljoners förlåtelse mot miljoner och ljuset över ett folks milda ansikte av rättvisa och sanning. Jag är Ann Rutledge, gången till ro under dessa pilar, älskad av Abraham Lincoln, sammanvigd med honom, icke genom förening men genom att skiljas åt. Blomstra evigt, O republik, ur mullen av mitt bröst.

Dessa rader av Edgar Lee Masters är inhuggna på gravstenen över Ann Rutledge — död vid 22 års ålder 1835 — i Petersburg, Illinois. De anknyter till en berättelse som under sjuttiofem år ansetts vara sann och som invävt i bilden av Lincoln. Den stora, den enda kärleken i hans liv skulle ha varit Ann; hans melankoli skulle ha varit en till årtionden förlängd sorg över Ann. Med denna föreställning hör andra ganska allmänt godtagna uppfattningar om Lincolns privata liv nästan oupplösligt samman. Aktskapet med Mary Todd några år senare var konventionellt, kanske rent av påtvingat. Lincoln älskade aldrig sin hustru; hans bragder var en bukett på Anns grav. Och vidare: Lincolns hustru var en ragata, argint, larvigt svartsjuk, vettlöst slösaktig, intrigant och beredd att utnyttja mannens ställning för att skaffa sig ekonomiska fördelar, måhända rent av korrupt, otrogen och i hemlighet anhängare av de upproriska i Södern. Dessa åsikter om Lincolns hustru och hans äktenskap framträdde redan i skvaler och tidningsnotiser under presidenttiden; de stärktes och kombinerades med historien om Ann Rutledge genom de föredrag och skrifter som Herndon, Lincolns

De tidigaste kända bilderna av makarna Lincoln (dagerrottyper från senare hälften av 1840-talet).

kompanjon under advokattiden i Springfield, Illinois, på 70- och 80-talen ägnade sin berömda kollega.

Denna bild har sedan länge diskuterats och kritiserats. Det mest sensationella inslaget i senare Lincolnlitteratur är emellertid Ruth Painter Randalls försök att i ett sammanhang göra slut på alla de berörda föreställningarna: *Mary Lincoln, Biography of a Marriage* (Little, Brown and Company, 5,75 dollar). Mrs Randall är gift med den nyssnämnde professor Randall och har nära samarbetat med sin make. Hennes bok är frukten av stora mödor och lysas upp av ursinnet över allt fult som sagts om Mary Lincoln; författarinnan kunde knappast vara ilsknare om hon försvarade sig själv, sin man och deras äktenskap.

På centrala punkter har Mrs Randall helt lyckats. Hon klargör att det inte finns en skymt av bevis för tron på Lincolns kärlek

till Ann; den av Edgar Lee Masters besungna flickan kastas helt enkelt ut från scenen. Hon bevisar också att Lincoln hyste ämestone normalt varma känslor för sin hustru, att deras äktenskap uppbars av innerlighet, ömhet och ömsesidigt beroende, att det, kort sagt, var snarare ett "lyckligt" än ett "olyckligt" äktenskap. Mary Lincoln framstår som en varm, spontan, lidelsefull och generös kvinna, och man blir gripen av hennes öde: mannen blir mördad, tre söner dör, den fjärde sonen lyckas få henne insatt på sinnessjukhus, som änka är hon utan ro, jagad av minnen, misstankar och sinnessvillar.

I andra partier kan man inte godta Mrs Randalls apologi. Mindre betydelse har det att hennes bok vanprydes av rart konventionella reflexioner, som ibland gör läsaren rabiat. Värre är att hon på något sätt söker dölja vad hon själv dock antyder eller klart meddelar. Mary var i vissa styc-

ken olidlig; hon intrigerade hos ministrarna för att skaffa platser åt folk som gjorde henne tjänster eller som hon trodde sig ha fördel av, hon var hetsig och grälsjuk över det rimligas gränser; då en generalsfru red nära Lincoln vid en parad okvädade hon inte bara Lincoln — i vilken blott en hustru kunde se en Don Juan — utan också generalsfrun. Att vara gift med denna dam måste ha varit minst sagt påfrestande, och de författare som i Lincolns helgonlighet ser ett resultat av hemlivets martyrium tycks inte ha aldeles fel: man måste gå mot helvetet eller mot himmelen i en sådan miljö, där förvisvinn-

gen om partnerns inre godhet och kärlek ständigt bryts mot upplevelsen av våldsamma beskyllningar, små bedrägerier och en extrem egocentricitet. Att Lincoln till Mary kunde antyda att hon

måste akta sig för att inte komma på sinnessjukhus visar bäst att det inte var fråga om småsaker.

Mrs Randalls sista försvarslinje består i att hon förklarar Mary sinnessjuk i fråga om hanterandet av pengar, men inte i övrigt. Att ställa en diagnos i efterhand är svårt; en psykiater kunde kanske här ha givit ett bidrag, men någon sådan har inte tillfrågats. Så mycket är tydligt att Mrs Randall i sin iver att värja Mary — som tenderar att bli en representant för det lidande kvinnosläktet — går till överdrifter och därigenom delvis försvagar sin sak.

*

Hur ter sig, efter denna nya giv av forskning och analyser, legenden om Lincoln? I en följande artikel skall jag — själv fången av legenden sedan trettio år — söka ge ett svar på frågan.

HERBERT TINGSTEN